

Dorota Kulawik

Uniwersytet Warszawski

Tłumaczenie w sytuacjach kryzysowych na przykładzie badań dotyczących ofiar przemocy ze względu na płeć – projekt SOS-VICS

Streszczenie

Artykuł stanowi podsumowanie badań przeprowadzonych w ramach pilotażowego projektu „Speak Out for Support (SOS-VICS)”, przeprowadzonego w Hiszpanii w latach 2012–2014, który zaowocował szeregiem publikacji naukowych (w języku hiszpańskim i angielskim), poradników, materiałów dydaktycznych i przewodników opracowanych dla urzędników (w tym dla wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia), tłumaczy i dla ofiar przemocy, jak również związanych z projektem publikacji pojawiających się w kolejnych latach. Stanowi również nawiązanie do rozpoczynających się w Polsce badań bazujących na projekcie SOS-VICS.

Słowa kluczowe: tłumaczenie środowiskowe, przemoc ze względu na płeć, przemoc wobec kobiet, SOS-VICS

Projekt SOS-VICS jako odpowiedź na potrzebę społeczną

Projekt „Speak Out for Support (SOS-VICS)” stanowi odpowiedź na problem społeczny, jakim jest problem przemocy ze względu na płeć wśród cudzożemek na terenie Królestwa Hiszpanii, jak również w perspektywie globalnej. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Centrum Badań Społecznych we współpracy z rządem hiszpańskim w 2010 r. na sto ofiar przemocy związanej z płcią 85,4% stanowiły Hiszpanki, a 14,5% cudzożemki (Meil Landwerlin 2012). Z badania wynika również, że prawie 500 tysięcy cudzożemek doświadczyło przemocy w którymś momencie życia, podczas gdy ponad 100 tysięcy doświadczyło jej w 2010 r. (Meil Landwerlin 2012). W tym okresie zgodnie z danymi Krajowego Urzędu Statystycznego (Instituto Nacional de Estadística) liczba mieszkańców Hiszpanii wynosiła około 46,7 mln, z tego ok. 5,6 mln stanowili

cudzoziemcy (prawie 12%). Jednocześnie spośród wszystkich kobiet w Hiszpanii (23,6 mln) ok. 11,4% z nich (2,7 mln) stanowiły cudzoziemki.

Projekt SOS-VICS ruszył 1 listopada 2012 r. Został zrealizowany na terenie Królestwa Hiszpanii przy wsparciu Unii Europejskiej w ramach programu „Wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych” oraz we współpracy z dziewięcioma uniwersytetami (Uniwersytetem w Vigo, Uniwersytetem w La Laguna, Uniwersytetem w Alcalá, Uniwersytetem Autonomicznym w Barcelonie, Uniwersytetem w Vic, Uniwersytetem Jaume I, Uniwersytetem w Granadzie, Uniwersytetem w Alicante i Uniwersytetem w Salamance), hiszpańskim stowarzyszeniem tłumaczy APTIJ (Profesjonalne Stowarzyszenie Tłumaczy Przysięgłych i Sądowych, Pisemnych i Ustnych), a także z licznymi hiszpańskimi fundacjami, instytucjami i przedstawicielami służb sądowych. Podstawą dla tego projektu jest Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, jak również Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym. Zgodnie z nimi ofiary przemocy powinny mieć zagwarantowaną pomoc i wsparcie, co w przypadku osób nieposługujących się językiem danego kraju oznacza dostęp do usługi tłumaczenia w ramach prawa do informacji. Natomiast głównym celem projektu SOS-VICS jest szkolenie tłumaczy wyspecjalizowanych w pracy z ofiarami przemocy pochodzącymi z innych krajów, a także uświadamianie i uwrażliwianie wszystkich stron uczestniczących w tym akcie komunikacyjnym (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015).

Omówienie zagadnienia usługi tłumaczenia wypowiedzi kobiet będących ofiarami przemocy należy rozpocząć od samej jego podstawy, czyli od definicji pojęcia „przemoc ze względu na płeć”. Należy zwrócić uwagę, że terminy „przemoc ze względu na płeć” i „przemoc wobec kobiet” są używane wymiennie (Krantz i García Moreno 2005: 818). ONZ w deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet z 1993 r. definiuje przemoc wobec kobiet jako „każdy akt przemocy, związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci, którego rezultatem jest, lub może być, fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszaniem lub arbitralnym pozbawianiem wolności, niezależnie od tego, czy czyny te miały miejsce w życiu publicznym czy prywatnym” (1993). Zjawisko przemocy ze względu na płeć stało się problemem na światową skalę (del Pozo Triviño i Álvarez Escobar 2014: 2). Zgodnie z raportem *Violence against women: An EU-wide survey* na całym świecie naruszane są prawa tysięcy kobiet. Z badania wynika, że 33% kobiet w Unii Europejskiej doświadczyło przemocy fizycznej i/lub seksual-

nej po 15 roku życia (FRA 2014: 21). Zgodnie z danymi Amnesty International na 10 kobiet, 5 z nich doświadcza molestowania seksualnego, 4 przemocy psychicznej, 3 przemocy fizycznej lub seksualnej (Fagasiński i Korniychuk 2012: 1). Należy tutaj zwrócić uwagę na to, że zgodnie z niektórymi krajowymi raportami ONZ nawet 70% kobiet doświadczyło w ciągu swojego życia przemocy fizycznej bądź seksualnej ze strony swojego partnera (WHO, RHR, LSHTM, SAMRC 2013; ONZ 2015). Zgodnie z raportem ONZ (2015: 143) w ciągu całego życia problem przemocy fizycznej dotknął ponad 20% kobiet w Hiszpanii. Zarówno krajowe, jak i międzynarodowe instytucje (Amnesty International 2007, DGVG 2015) zwracają uwagę na fakt, iż problem przemocy ze względu na płeć występuje częściej wśród imigrantek niż rodzimych mieszkanek danego kraju. Przyczyną tego zjawiska jest to, że imigrantki często są ograniczone barierami takimi jak niewystarczająca znajomość języka, izolacja społeczna, zależność od agresora, kultury i religii, jak i kwestia niezalegalizowanego pobytu, co utrudnia im przeciwstawienie się doznawanej przemocy (Toledano i in. 2015: 144). Zjawisko przemocy ze względu na płeć zostało również zauważone przez instytucje publiczne, które podjęły stosowne środki, by z nim walczyć. Jednakże część z zastosowanych rozwiązań nie ma zastosowania w stosunku do imigrantek, które nie posługują się językiem kraju, w którym przebywają, ponieważ środki te nie zostały dostosowane pod względem barier językowych ani kulturowych (Fernandes del Pozo 2014: 28).

Okazuje się, że chociaż samo zjawisko przemocy nie wiąże się bezpośrednio z klasą społeczną, poziomem wykształcenia bądź warunkami pracy, istnieją konkretne czynniki, które wpływają na zmianę pozycji kobiety i jej zależność. Wśród tych czynników można wyróżnić chociażby zależność finansową, niski poziom wykształcenia utrudniający wejście na rynek pracy czy nieuregulowaną sytuację prawną, jeśli chodzi o pobyt w danym kraju. Te oraz podobne czynniki stawiają kobiety na pozycji zależnej od innej osoby, jak np. partnera (Goetz 2014).

Ofiary przemocy, aby zgłosić akt przemocy, czy to psychicznej, czy fizycznej, muszą udać się na policję, do lekarza, psychologa, opieki społecznej, fundacji bądź podobnych instytucji rządowych lub pozarządowych. Bardzo często potrzebują skorzystać z pomocy tłumacza w zakresie komunikacji. Należy tutaj zwrócić uwagę na specyfikę kompleksowego wsparcia ofiary przemocy. Tłumacz nie ma tutaj do czynienia z jedną dziedziną, co oznacza, że wykonywana przez niego usługa nie zajmuje się tylko i wyłącznie tłumaczeniem zeznań na policji, tłumaczeniem sądowym, medycznym bądź psychospołecznym, które mają swoją specyfikę i charakteryzują się inną tematyką, słownictwem oraz przebiegiem tłumaczenia (Abril Martí i in. 2015: 59–60).

Stąd tak ważne podczas tłumaczenia są trzy elementy: wszechstronność, perspektywa płci oraz element emocjonalny. Tłumacz musi być wszechstronny ze względu na wspomnianą różnorodność dziedzin i tematów, do tłumaczenia których musi posiadać odpowiednie przygotowanie. Kolejną cechą dotyczącą wszystkich stron współpracujących z ofiarą, to jest zarówno tłumaczy, jak i przedstawicieli wszelkich instytucji udzielających pomocy ofiarom, jest przyjmowanie perspektywy związanej z płcią. Oznacza to, że muszą oni postrzegać przemoc jako konsekwencję sytuacji, w której przemoc była skutkiem nierówności pomiędzy płciami. Tym samym zobowiązani są do nieobwiniania ofiary i wyrażania szacunku w stosunku do niej. Trzecim elementem jest obciążenie emocjonalne. Wszyscy uczestnicy tej sytuacji komunikacyjnej znajdują się pod wpływem stanu emocjonalnego ofiary, jak również są obciążeni przedstawianymi przez nią doświadczeniami, co wymaga od nich nauki odpowiedniego zarządzania stresem (Abril Martí i in. 2015: 65–66, Arumí i in. 2015: 233–235).

Prawo w Hiszpanii gwarantuje obecność tłumacza jedynie w trakcie postępowań karnych, w pozostałych sytuacjach ofiara nie ma takiej gwarancji. Powoduje to brak ciągłości w tłumaczeniach, jak również często pomoc osób niewykwalifikowanych do świadczenia takich usług, jak na przykład wolontariuszy, znajomych, członków rodziny bądź wręcz dzieci ofiar. Brak wyspecjalizowanych pracowników niekiedy doprowadza do paradoksalnej sytuacji, w której to mediatorem kobiety jest sprawca. Wynikającą z tych praktyk konsekwencją jest brak przestrzegania zasad etyki zawodowej, a tym samym trudność w budowaniu zaufania pomiędzy ofiarą a przedstawicielami instytucji (Abril Martí i in. 2015).

Metodologia projektu

Na podstawie wiedzy związanej ze zjawiskiem przemocy wobec kobiet, psychologią, prawem oraz tłumaczeniami środowiskowymi powstał projekt SOS-VICS. Projekt został podzielony na 3 etapy. Podczas pierwszego etapu projektu zrealizowano obszerne badania terenowe mające na celu zebranie danych na temat potrzeb komunikacyjnych ofiar, tłumaczy i przedstawicieli instytucji oraz analizę pozyskanych w ten sposób materiałów. Ponadto określono, jak wygląda, i jak powinno wyglądać szkolenie tłumaczy wykonujących zlecenia w tym konkretnym kontekście.

Podczas trwania tego etapu przeprowadzono ok. 600 wywiadów z pracownikami odpowiedzialnymi za współpracę z ofiarami przemocy. Ponadto tłumacze pracujący w sytuacjach związanych z przemocą ze względu na płeć wypełnili ankiety zgodne z metodą DELPHI. Metoda ta polega na przeprowa-

dzeniu badań w grupie ekspertów z danej dziedziny. Na początkowym etapie ekspertom przedstawiono badane tematy, na podstawie których mieli postawić własne hipotezy. Następnie podane hipotezy zostały zebrane w formie ankiet i rozesłane wszystkim ekspertom do oceny przy pomocy skali Likerta. Po zebraniu wyników oraz ich analizie oceniono, że już przy pierwszej próbie osiągnięto zgodę pomiędzy ekspertami biorącymi udział w badaniu i nie było potrzeby powtarzania procesu. W dalszej części badań przeprowadzono również wywiady z cudzoziemkami, które były ofiarami przemocy i korzystały ze wsparcia tłumaczy w związku z napotkanymi barierami językowymi (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a i 2014b).

Po uzyskaniu wyników z pierwszego etapu projektu przystąpiono do drugiego polegającego głównie na redakcji różnorodnych materiałów skierowanych do grup, których dotyczy wspomniana tematyka, tzn. ofiar przemocy, przedstawicieli instytucji oraz tłumaczy. W ramach projektu opublikowano nagranie, ulotkę i plakat informacyjny dla ofiar przemocy w 6 językach (hiszpańskim, angielskim, francuskim, chińskim, rumuńskim i arabskim), przewodnik dobrych praktyk dotyczący pracy z tłumaczem dla osób współpracujących z ofiarami przemocy, jak również podręcznik i stronę internetową mającą na celu kształcenie tłumaczy specjalizujących się w pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć.

Ostatni, trzeci etap, polegał na rozpowszechnianiu metodologii badań oraz uzyskanych wyników podczas spotkań na poziomie krajowym i międzynarodowym w celu zachęcenia do realizacji dalszych badań w tym zakresie oraz uwrażliwienia na omawianą tematykę. Ten etap dał początek kolejnym publikacjom związanym z tematyką projektu.

Omówienie przeprowadzonych badań i ich wyników

Podczas pierwszego etapu projektu nakreślono umiejętności, jakimi powinien cechować się tłumacz specjalizujący się w pracy związanej z tematyką przemocy wobec kobiet. Poza ogólnymi kompetencjami dotyczącymi tłumaczy środowiskowych, czyli między innymi językowymi, kulturowymi, znajomością różnych dziedzin, technik tłumaczeniowych czy etyki zawodowej, potrzebny jest konkretny profil. Z tego powodu skorzystano z wybranych modeli kompetencji tłumaczeniowych zaproponowanych przez Kelly (2005) i Abril Martí (Abril Martí 2006: 666–671, Abril Martí i Martín 2008: 113–116). Kelly (2005) przedstawia kompetencję tłumaczeniową jako makrokompetencję złożoną z wzajemnie powiązanych składników: umiejętności komunikacyjnych i tekstowych, kulturowych, tematycznych, instrumentalnych, psychofizjologicz-

nych, interpersonalnych i strategicznych. Abril (Abril Martí 2006: 666–671, Abril Martí i Martin 2008: 113–116) dostosowuje wspomniany model do potrzeb tłumaczeń w instytucjach publicznych i opisuje dokładnie ich zakres, szczególnie podkreślając znaczenie kompetencji strategicznej jako kompetencji metakomunikacyjnej. Na podstawie tych modeli oraz danych uzyskanych podczas badań terenowych określone zostały szczegółowe kompetencje niezbędne przy tłumaczeniu w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą ze względu na płeć (Abril Martí i in. 2015: 67–75).

W odniesieniu do kompetencji językowych i komunikacyjnych podkreślono wagę stosowania języka obraźliwego, słów określających części anatomiczne, bądź też wyrażania różnych rodzajów agresji, które mogą stanowić obciążenie dla tłumacza. Jednocześnie niezwykle istotna jest tu precyzja i wierność tłumaczenia, ponieważ część informacji może zostać pozyskana właśnie z niespójności wynikających z wypowiedzi ofiary bądź elementów niewerbalnych, jak przerwy w wypowiedzi. Wspecjalizowany przedstawiciel instytucji, w której odbywa się tłumaczenie zeznań ofiar, jest w stanie dowiedzieć się wiele właśnie dzięki tym niespójnym elementom czy elementom niewerbalnym, które mówią o stanie emocjonalnym ofiary (Abril Martí i in. 2015: 68).

Następną wspomnianą kompetencją jest kompetencja interkulturowa, w ramach której tłumacz powinien być świadomy form przemocy wobec kobiet wynikających z danej kultury oraz wzorców kulturowych, zgodnie z którymi będzie postępowała ofiara, a zatem w jaki sposób będzie się zachowywała czy wypowiadała. Tym samym powinien wiedzieć, jak postrzegane jest samo zjawisko przemocy wobec kobiet, mieć świadomość podziału na treści, o których można mówić poza domem, a o których nie, jak również tematów tabu dotyczących seksualności, w związku z którymi ofiara może wypowiadać się np. w powściągliwy sposób bądź nie używać pewnych słów, które uważa za zbyt wulgarne (Abril Martí i in. 2015: 69–70).

W odniesieniu do kompetencji związanych z dziedziną tłumaczenia w przypadku tłumaczeń w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet należy po raz kolejny podkreślić ich wszechstronność wynikającą z połączenia różnorodnych obszarów tłumaczenia. Dodatkowo tłumacz powinien znać protokoły obowiązujące w danej instytucji oraz schematy, zgodnie z którymi przebiega kontakt ofiar z przedstawicielami różnych instytucji, jak również treść stosowanych w takich sytuacjach dokumentów czy formularzy, np.: zeznań, zaświadczeń lekarskich o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała. Ponadto niezbędna jest też wiedza związana bezpośrednio ze specyfiką przemocy wobec kobiet (Abril Martí i in. 2015: 70–71).

W przypadku narzędzi i technik, jakie powinien stosować tłumacz w takich sytuacjach nie udało się odnaleźć jednoznacznego rozwiązania. Tłumaczenie w sytuacjach kryzysowych wiąże się z ogromnym obciążeniem emocjonalnym oraz wieloma, często sprzecznymi oczekiwaniami, w związku z czym tłumacz musi być szczególnie ostrożny i zawsze być bezstronny, empatyczny, ale zarazem obiektywny oraz nie przejmować roli rozmówcy (Abril Martí i in. 2015: 71–72).

Należy zwrócić jednocześnie uwagę na samoświadomość. Tłumacz zajmujący się tą tematyką musi doskonale wiedzieć, jakie jest jego nastawienie, wartości czy światopogląd, aby móc zapobiec ich wpływowi na tłumaczenie zeznań (Abril Martí i in. 2015: 72). Dodatkowo musi być uważny na wpływ stereotypów związanych z płcią oraz przemocą wobec kobiet, m.in. stereotypów kobiety irracjonalnej, manipulatrix, kłamliwej czy mściwej (Pérez Freire i Casado-Neira 2015: 32–33).

Projekt wyszczególnia również kompetencje czysto techniczne dotyczące tłumaczenia w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet. Na potrzeby podsumowania profilu kompetencji tłumacza specjalizującego się w tej tematyce trzeba podkreślić, że wszelkie charakterystyki bazują na modelach znanych z badań nad tłumaczeniem środowiskowym oraz różnych kodeksach etycznych, uwzględniają jednak specyfikę wyjątkowej sytuacji komunikacyjnej, jaką jest tłumaczenie zeznań ofiar przemocy (Abril Martí i in. 2015: 71–75).

Kolejnym ważnym elementem pierwszego etapu projektu SOS-VICS było określenie ram pracy tłumacza w każdej z dziedzin z perspektywy współpracy z ofiarą przemocy. W tym przypadku najistotniejsze było ujęcie tej kwestii z perspektywy ofiary przemocy. Oczywiście każda z instytucji, jak sądy, policja, służba zdrowia itp., zajmuje się bardzo obszerną tematyką. Niemniej jednak z perspektywy tłumaczenia w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą wobec kobiet można ograniczyć te obszary, skupiając się na standardowych drogach, jakie pokonuje ofiara przemocy w każdej z tych instytucji. Można w takiej sytuacji rozrysować przykładowy schemat, który rozpoczyna się od ofiary przemocy i jej spotkania z policją w placówce służby zdrowia, w domu, na komendzie policji bądź w innym miejscu. Następnie pojawia się ważne pytanie, czy ofiara chce zgłosić przestępstwo. Przy odpowiedzi pozytywnej składa zeznania na komendzie policji i kontynuuje tę ścieżkę zgodnie ze standardowymi procedurami. Jeśli odpowiedź jest negatywna, sprawdza się, czy ofiara doznała uszczerbku na zdrowiu. Jeśli tak, rozpoczyna się postępowanie z urzędu, jeśli nie, informowane są odpowiednie instytucje zajmujące się problemem przemocy wobec kobiet (Ortega Herráez i in. 2015: 129).

Takie podejście ma na celu podkreślenie wagi profesjonalnego i świadomego przygotowania tłumacza do postępowania i spotkań z ofiarą przemocy, a także usprawnia proces przygotowania tłumacza do zlecenia. Obszerna wiedza na temat samego procesu, kolejnych jego kroków, trudności, jakie się z nim wiążą, znajomość przepisów, stosowanej terminologii oraz sformułowań pozwala tłumaczowi na sprawne i profesjonalne wykonanie usługi. Podkreśla się również, że zdarzają się przypadki, w których podczas kolejnych kroków, czy to na policji, czy w sądzie zdarza się współdzielenie tłumacza przez ofiarę i agresora, co tworzy zagrożenie potencjalnego „zanieczyszczenia” tłumaczenia, czyli wpływu treści tłumaczonych podczas spotkań z ofiarą na treści tłumaczone podczas spotkań z agresorem i odwrotnie. Należy wziąć pod uwagę, że praca tłumacza w sytuacjach związanych z przemocą wobec kobiet wiąże się z ogromem emocji oraz napływających informacji, które to w przypadku współdzielenia tłumacza reprezentują sprzeczne interesy. Tym samym stanowi to zagrożenie w stosunku do wierności, precyzji i poufności tłumaczenia, jak również wpływa na zmniejszenie zaufania w stosunku do tłumacza (Ortega Herráez i in. 2015: 139).

Dokładny opis poszczególnych elementów całej drogi ofiary przemocy we wszelkich instytucjach wraz ze standardowymi postępowaniami, dokumentacją oraz zwrotami stosowanymi przez przedstawicieli instytucji, a nawet schematy standardowego usytuowania osób tłumaczonych względem tłumacza mają na celu zarówno usprawnienie współpracy na linii tłumacz – ofiara i tłumacz – inny uczestnik aktu komunikacyjnego, jak również poprawę jakości świadczonych usług ze względu na zwiększenie świadomości u wszystkich stron procesu oraz dostępność wiedzy.

Materiały te powstały przy współpracy z przedstawicielami zainteresowanych instytucji oraz na podstawie kwestionariuszy zrealizowanych wśród tłumaczy pracujących w sytuacjach związanych z przemocą ze względu na płeć, którzy odpowiedzieli na zaproszenie do udziału w badaniu oraz wypełnili kwestionariusze zgodne z metodą Delphi. Badanie przeprowadzane było przez Internet. W pierwszym jego etapie sformułowano 3 tematy w formie pytań otwartych. Tłumacze odpowiadali w nich na temat 3 aspektów ważnych dla celów projektu: zawartości programu kształcenia, przeszkód bądź trudności, które uniemożliwiły uzyskanie tej wiedzy oraz najlepszych metod dydaktycznych, które mogłyby spowodować wypełnienie tych luk, tym samym formułując hipotezy niezbędne w dalszej części badania (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a).

Na tym etapie odpowiedzi na pytania wysłało 27 tłumaczy ustnych pracujących z ofiarami przemocy wobec kobiet. Na podstawie danych uzyskanych

na pierwszym etapie stworzono kwestionariusz on-line zgodny z metodą Delphi oceniający odpowiedzi według skali Likerta (gdzie 1: zupełnie nieważne, 5: bardzo ważne). Wspomniany kwestionariusz obejmował 154 pytania. Dzięki ocenie tych odpowiedzi udało się ustalić, jak ważne są poszczególne elementy w ramach danych kategorii, takie jak: tłumaczenie ustne, aspekty psychologiczne, znajomość prawa itp. w ramach otrzymywanego wykształcenia, określić przeszkody i trudności występujące podczas kształcenia tłumaczy (tutaj najważniejsze: brak ćwiczeń praktycznych, specjalistycznego kształcenia itp.), jak również znaleźć propozycje najkorzystniejszych strategii i metod w kształceniu tłumaczy w kontekście przemocy wobec kobiet (del Pozo Triviño i in. 2014a).

W ramach pierwszego etapu projektu przeprowadzono również wywiady z pracownikami odpowiedzialnymi za współpracę z ofiarami przemocy, to znaczy przedstawicielami odpowiednich jednostek policji, służby zdrowia, sądownictwa czy też instytucji wspierających ofiary przemocy. Celem tych wywiadów było poznanie i analiza działania instytucji względem ofiar przemocy związanej z płcią, zbadanie procedury kompleksowej pomocy dla ofiar przemocy oraz przygotowanie rekomendacji, które mogłyby zagwarantować poszanowanie praw człowieka w stosunku do kobiet będących ofiarami przemocy. Początkowo uzyskano zgody na przeprowadzenie badań w poszczególnych instytucjach, następnie rozesłano kwestionariusze w formie on-line i edytowalnych plików PDF. Uzyskano 586 odpowiedzi. W tej części pytania dotyczyły między innymi danych demograficznych, opanowanych języków, danych liczbowych dotyczących pracy z ofiarami przemocy, wykształcenia, współpracy z tłumaczami i metodami ich wyboru, do których respondenci dodali 600 komentarzy (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

W tym badaniu należy zwrócić uwagę przede wszystkim na część dotyczącą współpracy z tłumaczami. Korzystanie z usług tłumaczy na miejscu deklaruje, z odpowiedzią „często” i „prawie zawsze”, ponad 45% respondentów, niewiele ponad 10% deklaruje odpowiedzi „nigdy” i „prawie nigdy”, podczas gdy ponad 26% nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi. Dodatkowo, chociaż prawie 50% respondentów deklaruje wymóg przedstawienia akredytacji przez tłumaczy, ponad 50% z nich nie wie, jakie to akredytacje. Ponadto ponad 50% deklaruje, że ofiara nie jest informowana o możliwości zmiany tłumacza, co jest powszechnie pomijaną informacją. Badanie pokazuje również, że tłumacz właściwie nie towarzyszy ofierze przemocy w kolejnych instytucjach (odpowiedzi „często” i „prawie zawsze” deklaruje mniej niż 9% respondentów) (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

Wśród odpowiedzi otwartych pojawiały się komentarze o częstym korzystaniu ze wsparcia tłumaczy nieprofesjonalnych w postaci członków rodziny bądź przyjaciół ofiar, co respondenci uznawali za wygodne rozwiązanie ze względu na natychmiastowe rozpoczęcie postępowania. Niemniej jednak zauważali również, że korzystanie z tego rozwiązania często okazuje się szkodliwe pod względem jakości tłumaczenia, ponieważ osoby podejmujące się tłumaczenia nie posiadały odpowiednich kompetencji, jak również niejednokrotnie nie były bezstronne, doradzały ofiarom bądź interpretowały ich wypowiedzi zamiast je tłumaczyć. Czasami również tłumaczami okazywali się sami agresorzy, co uniemożliwiało uzyskanie prawdziwych zeznań (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014b).

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych ankiet przedstawiciele sądownictwa, pomocy społecznej, policji czy służby zdrowia zadeklarowali ukończenie specjalistycznych szkoleń z zakresu przemocy wobec kobiet (deklaracja od ponad 70% do prawie 100% respondentów z danej dziedziny). Mimo tego aż 49,3% z nich deklaruje, iż nie były one wystarczające, a ponad 80% respondentów chciałoby wziąć udział w dalszych szkoleniach. Z drugiej strony tłumacze wskazują na brak specjalistycznego kształcenia, jak również trudności z dostępem do materiałów z tego zakresu, które ułatwiłyby pracę z ofiarami przemocy. Wspomniane kształcenie powinno obejmować między innymi kwestie związane z tłumaczeniami ustnymi, informacje dotyczące tematyki tłumaczenia oraz wskazówki odnośnie do zarządzania emocjami i stresem (del Pozo Triviño i Toledano Buendía 2015, del Pozo Triviño i in. 2014a i 2014b).

Wnioski

Projekt SOS-VICS pokazuje, że wraz z coraz powszechniejszym zjawiskiem migracji powstało zapotrzebowanie na tłumaczy specjalizujących się w pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć. Przedstawia braki w kształceniu tłumaczy współpracujących z kobietami będącymi ofiarami przemocy, problemy na linii tłumacz – przedstawiciele różnych instytucji, a także ukazuje braki systemowe, ponieważ z jednej strony przedstawia kompetencje niezbędne do kompleksowej współpracy tłumacza z ofiarą przemocy i sposoby na poprawę ich kształcenia, jak również wskazówki dla przedstawicieli różnych instytucji dla usprawnienia współpracy z tłumaczem, z drugiej strony, pokazuje że nie istnieje jeszcze rozwiązanie systemowe zapewniające faktyczną obecność tego samego tłumacza podczas całej drogi, którą przechodzi ofiara, a tym samym, że wspomniana wszechstronność nie może zostać w pełni wykorzystana.

W ramach projektu powstaje również propozycja poprawy obecnej sytuacji w postaci serii materiałów mających na celu uzupełnienie zaobserwowanych luk. Na stronie internetowej projektu SOS-VICS udostępniono materiały zarówno dla tłumaczy, przedstawicieli instytucji współpracujących z ofiarami przemocy, jak również i dla samych ofiar przemocy. Projekt SOS-VICS stale wspiera rozpowszechnianie powstałych materiałów, dzielenie się pozyskaną wiedzą, jak również ze względu na alarmującą skalę problemu przemocy wobec kobiet na całym świecie zachęca do prowadzenia analogicznych badań w innych krajach.

W Polsce zgodnie z *Violence against women: An EU-wide survey* (FRA 2014) oraz z raportem ONZ (2015) ok. 3,5 miliona kobiet padło ofiarą przemocy fizycznej i/lub seksualnej na przestrzeni swojego życia. Zgodnie ze danymi GUS liczba ludności w Polsce wynosiła w 2016 r. 38,4 mln, z czego kobiety stanowiły ponad połowę populacji Polski. Oficjalny odsetek cudzoziemców wynosi natomiast ok. 1% (na podstawie liczby dokumentów wydanych przez Urząd ds. Cudzoziemców do 2018 r. uprawniających do pobytu w Polsce). Niestety brakuje statystyk związanych z przemocą wobec migrantek przebywających w Polsce. Należy jednak pamiętać, że to one ze względu chociażby na bariery językowe lub kulturowe narażone są najbardziej na to zjawisko. W świetle powyższych danych przeprowadzenie badań na temat dostępności usługi tłumaczenia dla migrantek w Polsce oraz na temat jej przebiegu jest niezwykle ważne, a korzystanie z doświadczenia projektu SOS-VICS umożliwi kompleksowe i sprawdzone podejście do zagadnienia. Badania w tym zakresie zostały już rozpoczęte przez autorkę artykułu w ramach pracy doktorskiej prowadzonej pod wspólną opieką Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu w Vigo koordynującego uprzednio projekt SOS-VICS.

BIBLIOGRAFIA

- Abril Martí M. (2006) *La Interpretación en los Servicios Públicos: Caracterización como Género, Contextualización y Modelos de Formación. Hacia unas Bases para el Diseño Curricular*. Granada: Universidad. Niepublikowana praca doktorska.
- Abril Martí M., Martin A. (2008). „Profesionalizar en la práctica: La competencia en interpretación en los servicios públicos como base para la formación de profesionales”, w: Valero C. (red.) *Investigación y práctica en traducción e interpretación en los servicios públicos: Desafíos y alianzas = Research and a practice in Public Service interpreting and translation: Challenges and alliances*. Alcalá de Henares: Publicaciones de la Universidad.

- Abril Martí M., Toledano Buendía C., Ugarte Ballester X., Fernández Pérez M.M. (2015) „Introducción a la interpretación en contextos de violencia de género: conceptos básicos de interpretación, contextos, competencias y deontología”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 48–100.
- Amnesty International (2007). „Más riesgos y menos protección. Mujeres inmigrantes en España frente a la violencia de género”. [Dostęp: 16.08.2018 r.] https://www.es.amnesty.org/uploads/media/Informe_Mas_riesgos_y_menos_proteccion_231107.pdf
- Arumí M., Gil-Bardají A., Vargas-Urpi M., Aguilera Ávila L. (2015) „Interpretar en casos de violencia de género en el ámbito psicosocial” w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 230–271.
- del Pozo Triviño M., Álvarez Escobar P. (2014) „Análisis comparado de los recursos existentes en la actualidad para la formación de intérpretes en contextos de violencia de género”. *Sendebarr: Revista de la Facultad de Traducción e Interpretación* (25), 247–268.
- del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (2015) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades.
- del Pozo Triviño M., Vaamonde Liste A., Casado-Neira D., Pérez Freire S., Vaamonde Paniagua A., Fernandes del Pozo D., Guinarte Mencía R. (2014a) *Specialised training for interpreters working with gender violence victims/survivors: A report on the Delphi survey carried out on interpreters during the Speak Out for Support (SOS-VICS) project*. Vigo: Traducciones Sprint.
- del Pozo Triviño M., Vaamonde Liste A., Casado-Neira D., Pérez Freire S., Vaamonde Paniagua A., Fernandes del Pozo D., Guinarte Mencía R. (2014b) *Communication between professionals providing attention and gender violence victims/survivors who do not speak the language A report on the survey carried out on agents during the Speak Out for Support (SOS-VICS) project*. Vigo: Traducciones Sprint.
- DGVG [Delegación del Gobierno para la Violencia de Género] (2015) „Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2015”. [Dostęp 16.08.2018 r.] http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_22_Macroencuesta2015.pdf
- Fagasiński M., Korniyuchuk A. (2012) „Przemoc domowa i przemoc wobec kobiet – opracowanie”. [Dostęp: 10.08.2018 r.] https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/02/Przemoc_wobec_kobiet_FIN.pdf
- Fernandes del Pozo D. (2014) „La invisibilidad de las víctimas de violencia de género extranjeras que no hablan el idioma en los materiales de sensibilización e información elaborados por la Delegación del Gobierno para la violencia de género de España”. *Revista de la Asociación Española de Investigación en Comunicación (RAEIC)* 1(2), 26–39.

- FRA [European Union Agency for Fundamental Rights] (2014) „Violence against women: an EU-wide survey: Main results report.” [Dostęp: 16.08.2018 r.] <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Goetz M. (2014) „Zniewalająca bezradność”. *Niebieska Linia*, nr 6/2014 [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5789-zniewalajaca-bezradnosc>
- Kelly D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*. Manchester/Northampton: St. Jerome.
- Krantz G., García Moreno C. (2005): Violence against women. *Journal of Epidemiology and Community Health* (59), 818–821. [Dostęp: 16.08.2018 r.] <https://jech.bmj.com/content/jech/59/10/818.full.pdf>
- Meil Landwerlin, G. (2012). “Análisis sobre la Macroencuesta de Violencia de Género 2011. Centro de Publicaciones del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad: Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (Madrid)” [Dostęp: 10.08.2018 r.] http://www.violenciagenero.igualdad.mpr.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/investigaciones/2012/pdf/IV_Macroencuesta_2011.pdf
- Niebieska Linia „Pranie mózgu”. [Dostęp: 10.08.2018] <http://www.niebieskalinia.info/index.php/ofiary-przemocy/dorosly-1/charakterystyka/33-pranie-mozgu>
- ONZ [Organizacja Narodów Zjednoczonych] (1993) *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. Zgromadzenie Ogólne ONZ [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>
- ONZ [Organizacja Narodów Zjednoczonych] (2015) *The World's Women 2015: Trends and Statistics*. Nowy Jork: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division.
- Ortega Herráez J. M., Fernandes del Pozo D., González Navarro A. (2015) „La interpretación profesional con víctimas de violencia de género en los ámbitos policial y judicial: hacia una asistencia lingüística especializada”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 123–185.
- Pérez Freire S., Casado-Neira D. (2015): „Las dimensiones de la violencia de género: más allá de ‘puertas adentro’”, w: del Pozo Triviño M., Toledano Buendía C. (red.) *Interpretación en contextos de violencia de género*. Valencia: Tirant Humanidades, 20–47.
- Toledano C., Abril I., del Pozo M., Aguilera L. (2015) „Hacia una especialización en interpretación en el ámbito de la violencia de género: investigación, formación y profesionalización”. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, 2 (special issue), 139–160. [Dostęp: 10.08.2018 r.] <http://www.erevistas.uji.es/index.php/monti/article/view/1969/1656>

WHO [World Health Organization], RHR [Department of Reproductive Health and Research], LSHTM [London School of Hygiene and Tropical Medicine], SAMRC [South African Medical Research Council] (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Genewa: WHO.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1)

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (Dz.Urz. UE L 315, s. 57)

SUMMARY

The article describes a pilot project *Speak Out for Support* (SOS-VICS), implemented in Spain between 2012 and 2014, co-financed by the EU's Criminal Justice Programme and partner universities. The project also supports the application of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012, establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime and Directive 2010/64/EU of the European Parliament and Council of 20 October 2010 on right to interpretation and translation in criminal proceedings.

The article aims to address the results of the project, i.e. range of scientific publications (in Spanish and English), guides and educational materials for agents (including legal and medical field), interpreters, and gender violence victims, as well as publications related to the project that were published after its completion. Moreover, it refers to an investigation which is currently carried out in Poland on the basis of the SOS-VICS project.

Key words: community interpreting, gender-based violence, violence against women, SOS-VICS

Dorota Kulawik, absolwentka Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Szkoły Prawa Hiszpańskiego przy WPiA UW, doktorantka Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW oraz Filologii i Wydziału Tłumaczeń Uniwersytetu na Uniwersytecie w Vigo. Od 2017 roku współpracuje z Instytutem, prowadząc zajęcia dla sekcji hiszpańskiej. Jest tłumaczką języka hiszpańskiego i angielskiego, specjalizującą się w tłumaczeniach prawniczych i technicznych.